

Restaurering af en antik spilleboks med 4 melodier

Januar 2022

Hej Eigil !

Her er et par billeder af den gennemgribende restaurering jeg har foretaget på jeres fine spilleboks.

Billederne ses bedst i den PDF jeg har sendt til jer på computeren, da man der kan "Zoome ind" på billederne og se detaljer.

Da I afleverer spilleboksen på mit værksted, ses det straks at der er vandskade på lågets finer, som må limes for forsæt at blive bevaret...

Og det bliver spændende at se hvordan spillemekanismen inde i boksen kan restaureres...

I indleverer også en spændende avisartikel om disse spilledåser historie og oprindelse...

Avisartiklen kan ses i sin helhed sidst i dette dokument.

Åbner man låget, så ser man at der gemmer sig en spillemekanisme med optræksfunktion til venstre, og med en start / stop funktion til højre... Spillemekanismen har 4 melodier som ligeledes kan skiftes på en arm til højre.

Spillemekanismen i boksen er hårdt medtaget af fugt og mange års opbevaring, under forhold som ikke har beskyttet mod fugt og støv.

Det ses tydeligt at der skal renses en del rust på spillemekanismens ståldele, og alle messingdele er ganske sorte at se på.

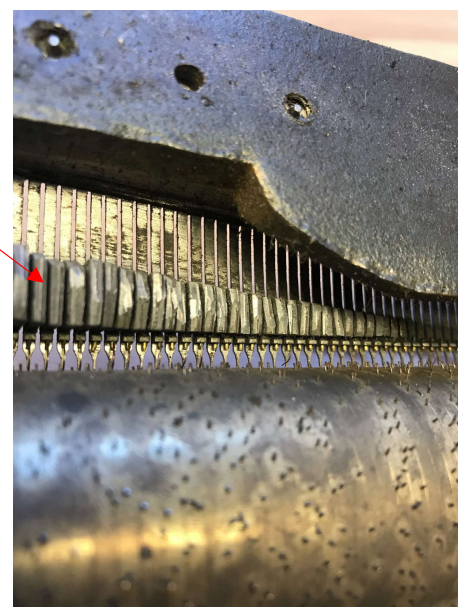

Princippet i spillemekanismen er jo som bekendt, at en fjeder i et fjederhus overfører energi til en valse med stifter.

Valsen med stifter skal ikke dreje for hurtigt, derfor er der lavet en vindbremse som sænker hastigheden.

Når valsen drejer vil de stifter er er monteret på valsen røre ved en "kam" med tonestænger, der spiller melodien.

Man fascineres straks af den "kam" der frembringer tonerne... her er et billede af de blyklodser der er monteret på bagsiden af "tonestængerne" for at de dybe toner kommer til sin ret... alle blyklodserne er stemt så de ikke spiller falsk...(sådan da...)

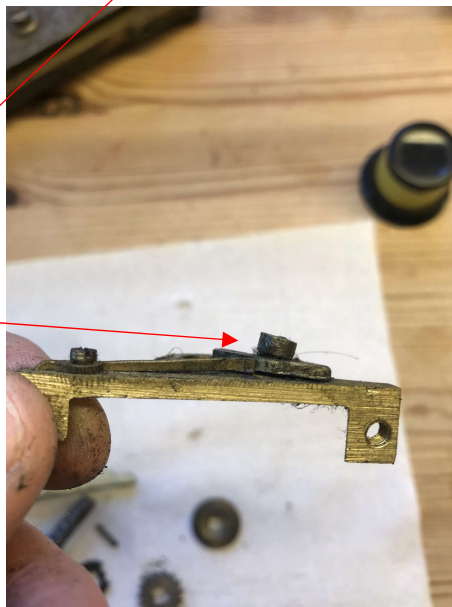
Det første jeg afmonterer er fjedermekanismen...

Fjederhuset er meget præget af tidens tand...

Messinghuset er sort og messingoverfladen er irret... det skal vaskes grundigt!

Og den spærmekanisme der holder fjederens kraft, når fjederen er trukket op, er ganske beskadiget...

Jeg starter med at rense fjederhuset, sådan at jeg kan se hvor der er mekanisk slitage...

Det gør jeg ved at vaske i en sæbeopskrift fra 1926, kaldet "urmagersuppe".

Opskriften består af brunsæbe, kalkfattigt vand, occalsyre og sprit, samt lidt salmiakspiritus.

Denne sæbeopløsning er utrolig god til at rense messing for gammel fedt og messing ir...

Jeg skylder med rindende vand og tørrer med rigelig varm lugt!

Jeg ser straks at der er meget slitage i fjederhusets leje.. sikkert fordi mekanismen har manglet smørelse...

Og slitagen er så kraftig at indgribningen - til valsen med stifterne - er beskadiget...

Det er en fejl jeg ikke kan udbedre, da alle tænderne er beskadiget ... men hvis jeg fjerner slitagen i lejet, så fungerer tænderne stadig.

Jeg vil anbefale at spilleboksen anvendes ved festlige lejligheder... altså når der er venner og familie på besøg.

Derved kan denne spilleboks fungere i mange år, trods slitagen på fjederhusets tænder, og dermed videregives til næste generation.

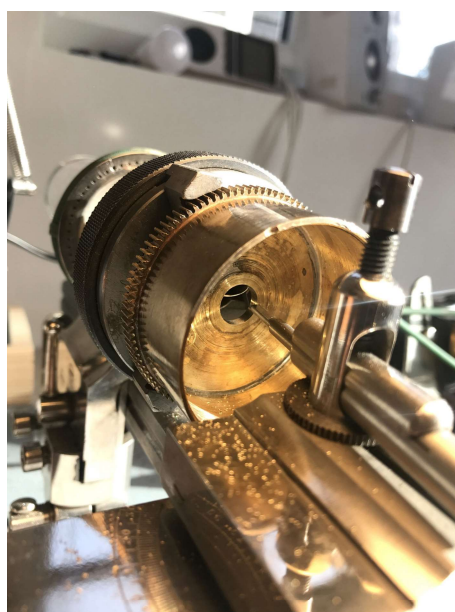

Derfor går jeg straks i gang med at polere stålakslen som roterer i fjederhusets leje...

Jeg fjerner hele det gamle leje ved at spænde fjederhuset op i min drejestol.

Jeg drejer det defekte leje op så der kan monteres et nyt messingleje.

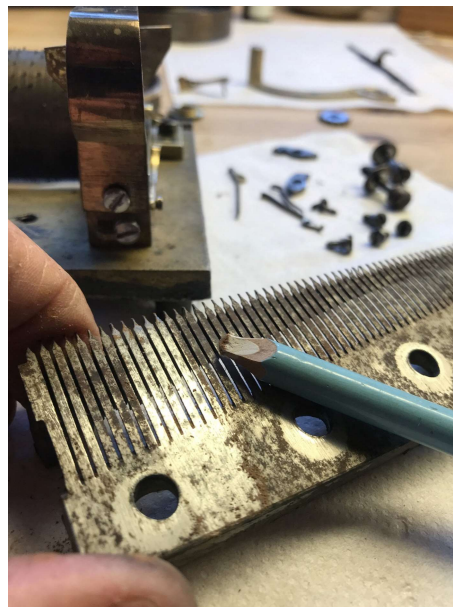
Her ses hvor meget jeg valgte at dreje væk, og...

...her ses min armbolt hvor jeg nitter det nye leje fast....

Jeg fjerner rust ved at slibe meget forsigtigt...
tonestængerne skal jo helst ikke ændre deres
lyd...

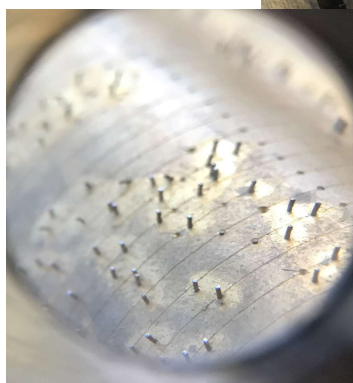

Mange af stifterne i valsen er stærkt beskadiget,
og jeg må rette mange af stifterne med en huld-
punsel.

Det er ganske vanskeligt da de gerne vil knække...
stifterne er rustne og jeg må montere nye flere
steder... Stifterne er 0,3 mm og så tyndt stål har
jeg ikke... derfor køber jeg accupuntur nåle og
bruger disse til at montere der hvor de knækkede
stifter har været.

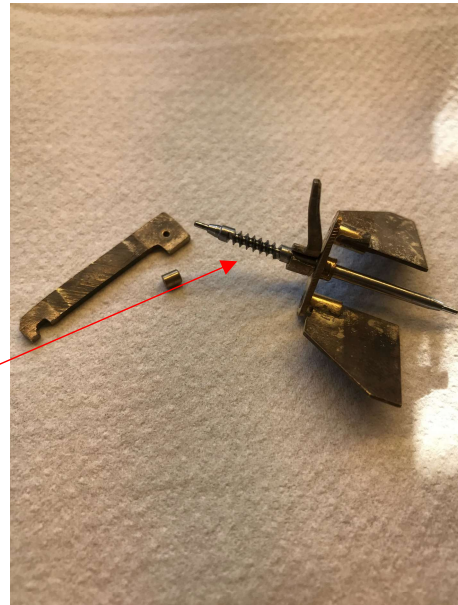

SE, bøjede og knækkede stifter...

Og da jeg ser på om vindbremsen fungerer... så opdager jeg desværre at den også er meget slidt!

Vindbremsen fungerer ved at et hjul skubber til en "spiral" kaldet et snekkedriv..
Snekkedrivet har slitage som gør at vindbremsen ikke vil dreje... derfor sidder jeg med træpind og diamantpulver og polerer den lille spiral...

Og vindbremsens leje er også slidt, så jeg monterer et nyt lille leje.

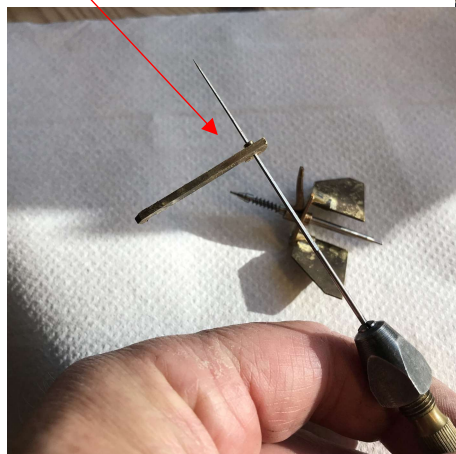
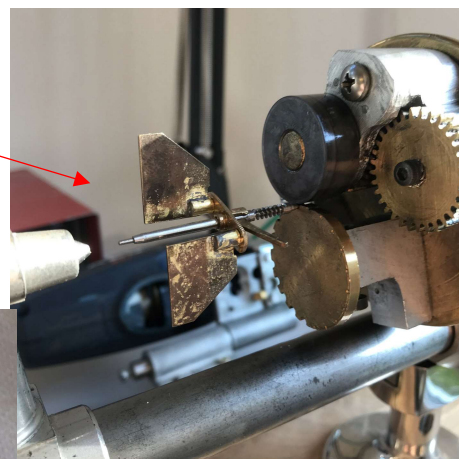
Her bruger jeg et specielt bor der kun har én kniv...

Fordelen er at kniven borer messing væk uden at flytte centrum på hullet ...- og jeg kan også her nitte et nyt leje fast...

Vindbremsens stålaksel poleres,

... og lejet tilpasses med en konisk riv-al .
Så fungerer lejet godt igen!

Sådan ser vindbremsen ud da jeg kontrollerer om lejerne fungerer.

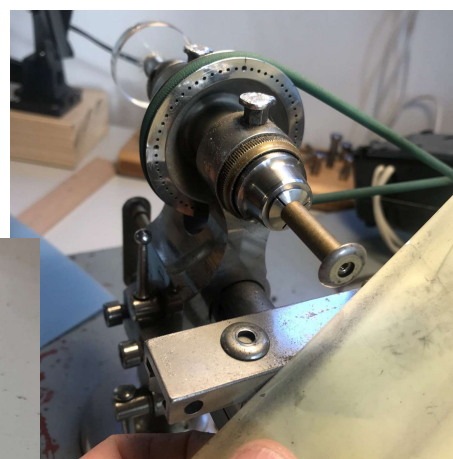

Nu sliber jeg alle skruer for rust på overfladen.

Det gør jeg ved at lade skruerne rotere i drejestolen, mens jeg sliber... først med groft slibemiddel og efterfølgende med fint... så bliver skruehovederne pæne.

Og spændeskiver sættes til at rotere i drejestolen, så de også slibes for rust.

Se hvor fine de bliver!

Jeg vasker valsen og alle dele i urmagersuppe,
og alle dele pudses med Brasso...

Så er jeg klar til at prøvesamle for at se om
mekanismen vil spille... og det var ikke let.

Jeg må flere gange polerer vindbremsens
snekke driv yderligere da det skal være skindene
blankt...

Den mindste mathed og drivet vil ikke trille... så
jeg polerer!!!

Problemet med vandskaden på spilleboksens låg var en svær reparation, fordi jeg måtte lime den løse finer.

At lime finer sker ved at sprøjte lim ind under fineren, og derefter sætte fineren i spænd mellem skruevinger...

Denne operation var så svær, at jeg glemte at tage billeder... men jeg kan dog vise dette billede hvor jeg har presset fineren og har lakeret med møbelpolitur...

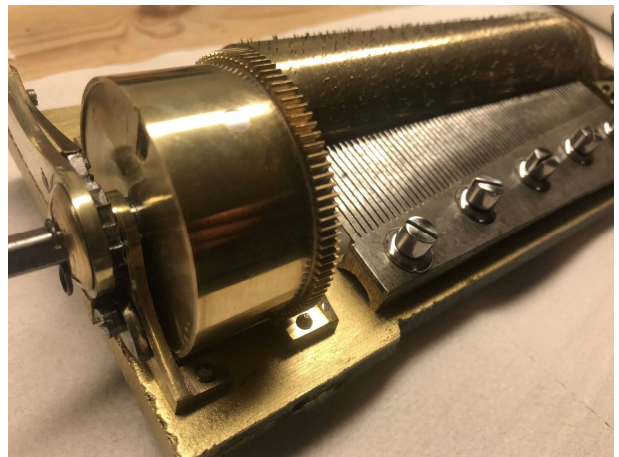
Jeg restaurerer lågets hængsler og flytter lågets låsemekanisme så låget lukker korrekt...

Jeg genopfrisker spilleboksens sider og bund...

Jeg afmonterer gammel mørnet kit på glasruden, og kommer ny kit på, som er indfarvet med sort farve...

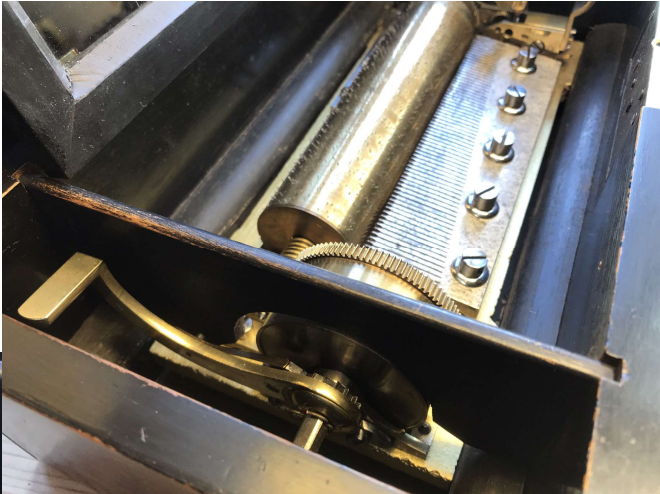
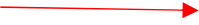
Og jeg samler mekanismen og justerer tonearmene så mekanismen spiller pænt!

Det er spændende at høre de sprøde klange, og det giver en helt antik stemning at lytte til den velspillende boks!

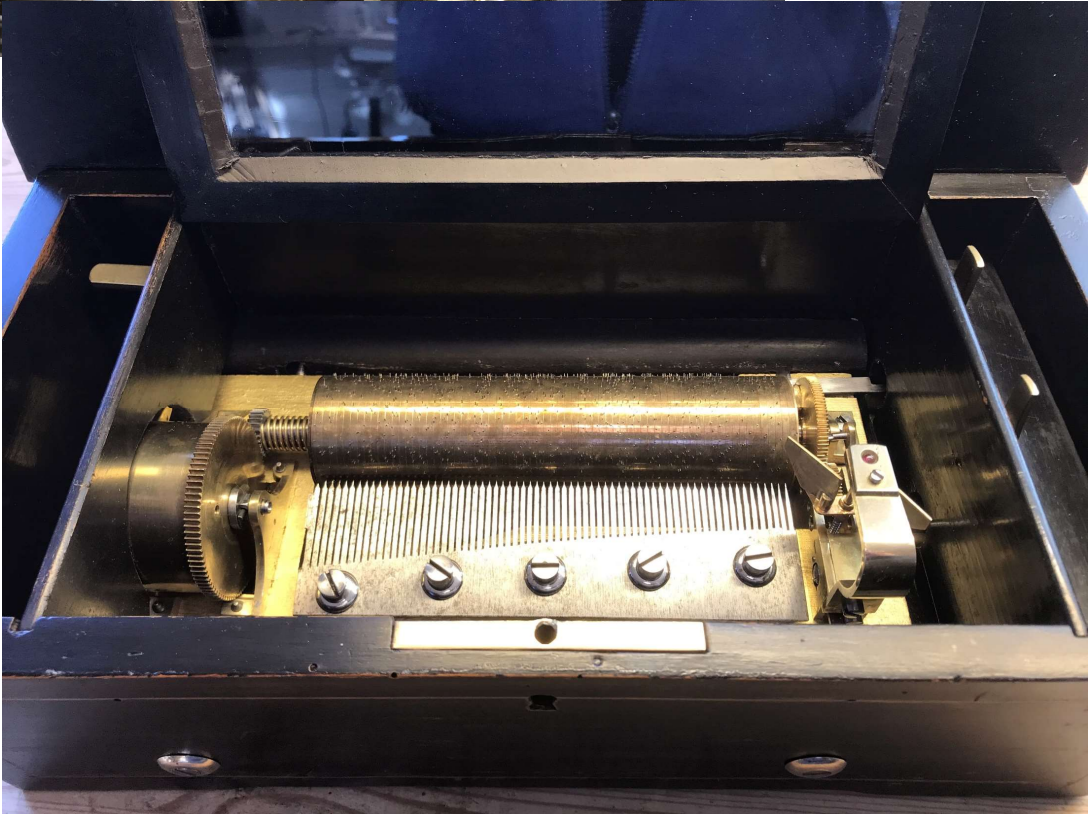

Og her ses det færdige resultat:

Fjedermekanisme og spillevalse

Vindbremse...

TILLYKKE med den nyistandsatte spilleboks!

Glad hilsen

Michael Norbert Petersen

Tlf.: 61271494 - www.michaelnpetersen.dk

FRITID

VED SILVANUS

FOTO: ULF NIELSEN

Under spilledåsen smukt udskårne låg ligger værket, som består af en ståltrømler med et utal af små pigge, der ved omdrejning rammes af tænderne på en stålkam. På den måde frembringes tonerne. I venstre side af kassen sidder håndtaget til optrækning af fjederen til vreden. I højre side er to små metalhåndtag, hvormed man indstiller spilleværket

Sprøde toner fra en svunden tid

De klinger så sprødt og gammelagtigt, de toner fra spilledåsen, og det er vel naturligt nok, for instrumentet er fra den tid, da damer havde korset-ivopsestøj og skrabet frisure til den højhalsede kjoles elegance og deres kavalerer fløjlsopslag øverst på jakkereversen, bedstemors tid eller oldemors eller tipoldemors, alt efter hvilket nutidigt alderstrin man går ud fra.

Min bedstefars yngste søster, Dusinem, hjemskrev spilledåsen fra Schweiz som purung pige, og hun var født i 1865. Da havde denne form for mekanisk musik allerede det meste af et århundrede bag sig, for den stammer fra den sidste fjerdedel af det 18. århundrede. Et tysk værk oplyser, at ideen opstod hos schweiziske urmagere, og at de første spilledåser var indbygget i lommeure. De var primitive og med ganske få toner.

Det nærværende eksemplar er lidt mere udviklet. I nøddetræskassen, som har smukt udskåret pyntefelt i låget, ligger værket, som består af en ståltrømler med et utal af bittemåle pigge, der ved omdrejning rammes af tænderne på en stålkam. På den måde frembringes de melodiskabende toner. Ud over hovedbestanddelene har værket en nummer-anordning, som viser, hvilken af de syv indlagte melodier man hører. Til venstre sidder det håndtag, hvormed man optrækker fjederen til valsens omdrejning.

I højre side findes to små, blanke metalhåndtag, hvormed man kan indstille spilleværket til: Spil - stands - gentag - skift, alt sammen angivet på fransk, sproget i den schweiziske kanton, hvor fabrikanten boede.

Schweizisk opdagelse
Det var en schweizer, urmager Favre i Geneve,

som i 1795 opdagede stålkammens muligheder som tonekilde, allertøst på en trømler med nogle få pigge senere med op til 100 på den roterende valse. Siden blev brødrene Nicole berømt for deres videreudvikling af spilledåserne, hvoraf nogle blev rene mesterværker, som med 80 cm lange valser kunne gengive større uddrag af datidens musikværker. Der blev oprettet filialer i Paris, Wien og Prag, og spilledåserne eksporteredes over hele Europa. Man kunne hjemskrive dem efter katalog, således som min grandtante Dusine gjorde det. Flere kom i berømmelse efterhånden op på siden af Nicole Frères, f. eks. Lamy & Co., en hugenotfamilie, som i 1864 grundlagde deres firma i Furtwangen i Schwartzwald.

Dusines spilledåse er sandsynligvis produceret af de nævnte Nicole Frères. Den bærer ikke deres fir-

manavn, hvad ellers var almindeligt, men der har tydeligt nok været indsat en plade i låget, hvor navnet kan have stået, og den har efter firmaets sædvane indstøbt et serienummer, som efter tabellerne daterer den til årene omkring 1880.

Syv folkemelodier

Dejligt spiller det, det te arvestykke. Tonerne frembringer syv folkemelodier, som det ikke er lykkedes at identificere. Antagelig er de schweiziske eller måske sydtyske.

Givetvis er de små melodier i den spinkle, metalliske gengivelse skønnet for dem, der har kendt spilledåsen fra den tidligste barndom. Kun for dem fremkaller den billeder fra sommerferier for længe siden. En veranda med kulørte rufefelter ud mod en have med kæmpehøj og enorme, gamle træer, gårdens ejer med lysegrå

bowler og gul kørepisk på bukken af sin charabanc, søndagseftermiddags-kaffeselskaber i storsalen, duft af kølhøvd... ferier i en gård, der kom i slægtens eje netop samme år som det, hvori Favre gjorde sin opfindelse.

Renaissance

En slags renaissance må spilledåser vistnok siges at have fået i den nyeste tid. I hvert fald kan man mange steder, bl. a. i internationale lufthavne, erhverve bittemåle udgaver. De er ikke indbygget i kasse, men er blot en metallingest, som man fastholder på en bordkant og betjener med fingerkraft. De spiller små melodier eller brudstykker deraf, nye eller gamle. Fra Japan kommer der også lidt større spilledåser med omvendte figurer og mere musikindhold.

Men de kan selvfølgelig ikke på nogen måde måle sig med Dusines!

CAMPING

VED EJVIND RASMUSSEN - FOTO...

Klasser mod i ny udgave

Hobbyfabrikken i Rendsburg er med sine 51 forskellige varianter den største leverandør af campingvogne til det danske marked, og i 1987 blev der her i landet solgt 1173 af slagsen.

I fabrikkens nye '88 program præsenteres campingterne for en helt ny model, der har fået navnet CLASSIC. Udvendig er der ingen nævneværdige ændringer i forhold til tidligere modeller, men går man ind i vognen ser man her en helt ny stil, idet hele interiøret er holdt helt i hvidt, kanten med mørke trætræster. Stilen virker lidt fremmed, men efter nogle dages ophold i vognen begynder man at acceptere den, og ikke mindst fordi man glæder sig over den gode kvalitet og smukt afstemte farver på gardiner, lampeskærme møbelstoffene m.v.

Gode køreegenskaber

Vi havde en CLASSIC 429 TM på krogen til det nordtyske, og selv om det blæste kraftigt, og en del af vejen i hård modvind, oplevede vi den som en absolut letløbende og velkørende vogn, uden den mindste tendens til slingere- eller nikkebevægelser, en vogn man er fortrolig med, så snart den er hægtet på krogen. Nogle ture på Jylland.

Ringens understregede yderligere dens gode køreegenskaber i både slalom og dobbelte undvigemanevrer, ligesom den ved katastrofe- og delbrensnings opførte sig eksemplarisk.

Ideel rejsevogn

CLASSIC 429 TM hører til blandt de mindste vogne i Hobby's program, men alligevel virker den rummelig, og har alt det, man har behov for. Vi betragter vognen som en ideel rejsevogn for to, da der i forenden er et afkukkeligt "soveværelse", med virkelig gode madrasser, man kan holde ud at sove på. I vognens midte er der et rummeligt skab med sidehylder.

Udover sovepladser i vognens forende, kan spisepladsen omdannes til en soveplads for to, men får man brug for dette, bør man, inden slutsedlen underskrives, give sig god tid til at slå arrangementet ud for at bestemme, om man kan acceptere løsningen, da den ikke er helt enkel, samtidig med at ad-

Den smukke schweiziske spilledåse stammer fra sidste fjerdedel af 1800-tallet. Spilledåsen er en nøddetræskasse med smukt udskåret låg, under hvilket værket ligger

